

Kõlade lummuses. **Veidi ajalugu ja algõpetus.**

30 sajandit on hoomamatult pikk aeg. Ometi vähemalt nii vana on kõladega kudumise tehnika - üks vanemaid kanga loomise viise. Vanim leid, mille puhul on kindlalt tõestatud, et see on kõladega kootud, on villase kanga äär, mis leiti Itaaliast, Sasso di Furbara lähistelt, 8. sajandisse e.m.a. dateeritud laevavrakist. Suur osa vanimatest kõladega kootud leidudest ongi kangaääred. Vanimad teadaolevad kõlad on leitud Hispaaniast El Cigarralejo nimelisest kohast ning on dateeritud 4. sajandisse e.m.a. Vanimad teadaolevad vööd (ehk täiesti eraldiseisvad kõladega kootud esemed) pärinevad 2. - 3. sajandist m.a.j. ning on leitud Saksamaa territooriumilt mitmest soomatuses.

Pikka aega peeti kõladega kudumise sünnimaaks Vana Egiptust. Üheks tõestuseks pidi olema üllatavalt hästi säilinud nn „Ramsese III vöö“. See linane 5,2 meetrit pikk vöö leiti aastal 1855 ning on dateeritud 12. sajandisse e.m.a. Teooriaid selle valmistamisviisi kohta on esitatud õige mitmeid. Kõladega kudumist pakuti esmakordselt aastal 1914, vaidlusi sel teemal jätkus rohkem kui 60 aastaks. Alles 1980-datel tõestati lõplikult, et vöö struktuur välistab kõlad kudumisvahenditena täielikult. Ka teised e.m.a. dateeritud Egiptuse paelad on suure tõenäosusega muudmoodi kootud. Vanimad Egiptusest leitud kõlad on pärit alles 4.- 5. sajandist m.a.j., tõestatult kõladega kootud paelad on haruldased ning tehniliselt ülihiitsad. Vana Egiptuse tekstiilide rikkuse ja keerukuse juures on see kaudseks argumendiks, et kõladega kudumine polnud nendel aladel eriti hästi tuntud. Ent pika vaidlusteperioodi tagajärjel on üks kudumisetehnikaid siiani säilitanud nimetuse “egiptuse diagonaalid”.

Rohkelt ajaloolisi kõladega kootud esemeid on pärit Skandinaaviast, sh kudumisviisi ja mustri ülesehituse poolest unikaalsed Snartemo leiud Norrast. Kõladega kudumise geograafia on, nii ajalugu kui ka tänapäeva arvestades, ulatuslik. Seda tehnikat on osatud ja osatakse paljudes paikades üle maailma, Põhja-Euroopast Tiibeti ja Indoneesiani välja. Kaasajal on see enamasti tekstiiliuurijate ja hobikudujate pärusmaaks. Oma panuse tehnika säilitamisse annavad ka taaskehastusklubide liikmed üle maailma.

Eesti vanimad kõladega kootud leiud on pärit 12. - 13. sajandist, enamik säilinud vöödest on pärit 18. sajandist ja hilisemast ajast. Eesti ainus süviti kõladega kudumisest rääkiv kirjandusallikas on Helmi Kurriku artikkel “Kõlavöö Eestis”, mis on välja antud 1931. aastal Eesti Rahva Muuseumi poolt.

Kõlad

Kõlad on õhukesed siledad plaadid aukudega lõimelõngade jaoks. Ajalooliselt on kõlasid olnud kolme-, nelja-, viie-, kuue- ning kaheksakandilisi. Mida rohkem nurki ja auke, seda keerulisemat mustrit annab kududa. Kõige levinumad on neljakandilised kõlad.

Neljakandilistes kõlades võib olla 4 kuni 9 auku. Neli traditsioonilist auku on kõla nurkades, üks lisauk võib olla kõla keskel ja kas kaks või neli lisauku vastastike külgede keskel. Need

viimased on kasutuses konkreetsete tehnikate puhul. Keskmise augu ajalooline funktsioon pole päris selge, ühe teooria järgi aitab sellest läbi tõmmatud lõng anda paelale paksust juurde.

Vanematest aegadest säilinud kõlad on enamasti tehtud puust, on leitud ka luust, sarvest ja nahast kõlasid. Kaasajal on puidu kõrval laialt kasutuses tugev paber, kartong ja plastik.

Tehnikad

Kui palju on kõladega kudumise tehnikaid? See on trikiga küsimus, sest erinevate reeglite järgi saab erinevaid kudumisviise lahterdada kas täiesti eraldiseisvateks tehnikateks või ühe tehnika alaliikideks. Tähtsust omab nii kõlade lõimetamise viis, kõlade keeramise viis, kui ka saavutatav struktuur. Kõige lihtsam tehnika on nn rakendatud mustri kudumine, mille alla kuulub ka suurem osa Eesti etnograafilistest võõdest. Tehnika nimetus tähendab seda, et paelal tekkiv muster sõltub sellest, kuidas lõngad on algselt kõladesse pandud, ning kõlasid keeratakse ühe pakina. Keerulisemate ajalooliste võõde valmistamiseks on aga tihti kasutatud mitmeid kudumisviise ja tehnikaid, millega mõnikord luuakse lausa üksteist dubleerivaid kihte.

Lihtsustatult võttes kõlade rakendamise järgi saab tehnikaid (ja mustritüüpe) jagada kolmeks grupiks:

- rakendatud mustrid: kõlasid lõimetatakse vastavalt mustriskeemile, muster sõltub nii lõngade asukohast kõlades kui ka keeramisjärjekorrast/-tsüklitest;
- vabakäe mustrid: kõiki kõlasid lõimetatakse ühtemoodi, kõlasid keeratakse ühe kaupa vastavalt vajadusele;
- brokaat jms: muster moodustatakse lisa koelõnga(de) või lisa manipulatsioonide abil.

Kõlade keeramisviisi järgi jagades saame jälle kolm rühma:

- kõlad keeratakse ühes pakis või kindlate pakkidena;
- kõlad keeratakse ühe kaupa;
- mõned kõlad jäävad mõne rea moodustamiseks puutumatuks.

Struktuure on oluliselt rohkem kui kolm, hea ülevaate nendest saab Sarah Goslee uurimistööst "Tablet Weaving Structures: History and Theory". Märgin lisaks, et on ka tehnikaid, mis ei kuulu õieti mitte ühtegi gruppi ning on täiesti eraldiseisvad. Kõik see tagab, et mustrite loomise võimalused kõladega kudumise jaoks on peaaegu piiramatud.

Maailma üheks parimaks raamatuks kõladega kudumise teooria teemadel peetakse Peter

Collingwood'i "The Techniques of Tablet Weaving", millest on 1982. aastast mitmeid kordustrukke välja lastud. Tegemist ei ole õpikuga, vaid pigem entsüklopeediaga, kus kudumise protsess detailideni lahti võetud ja läbi töötatud, mis annab suurepärase põhja kõladega kudumise tõdede täielikuks mõistmiseks. Peab mainima, et ajalooliste esemete puhul ei pea tema järeldused ja teooriad alati paika, kuid raamatu tähtsus sellest ei kahane.

Maleruudupael

See lihtne muster on kergesti kootav ning samas õige värvikombinatsiooniga saab seda väga efektseks teha.

Maleruudumustriga paela kudumiseks läheb vaja:

- 10 kõla;
- kahte või kolme värvi lõimelõnga (ääre kudumiseks võib kasutada kas ühte põhimustri värvidest või hoopis teistsugust värvi);
- koelõnga (sobib ka sama lõng, mis läheb äärekõlade lõimeks).

Lõimelõngad peavad olema piisavalt vastupidavad, et kõlade keeramise pinget taluda. Kui lõng sõrmede vahel venitades kergesti järgi annab või lausa katkeb, siis kõladesse see ei sobi. Naturaalsed lõngad (nt. villased ja puuvillased) on kõladega kudumiseks kõige paremad. Pildil oleva paela kudumiseks on kasutatud Valley villast lõnga.

Koelõng võib olla kas peenike või sama jäme kui lõimelõng, kuid mitte jämedam. Kuna see jääb paela äärtel veidi näha, siis soovitav on mitte kasutada väga erksat värvi lõnga. Tavaliselt kasutatakse valget või naturaalselt linast niiti või äärekõlade lõimega värvi poolst sobivat lõnga.

Äärekõladesse läheb vaja $4 \text{ (kõla)} * 4 \text{ (auku)} = 16$ sama värvi lõimelõnga

Mustrikõladesse läheb vaja $6 \text{ (kõla)} * 2 \text{ (auku)} = 12$ tumedat värvi lõimelõnga ja sama palju heledat värvi lõimelõnga.

Lõimelõngade pikkust arvutatakse järgmise reegli järgi: soovitud kootud osa pikkus korrutatakse 1,2'ga ning lisatakse veel 50 cm töötsteks. Kui on soov teha pikad narmad vms, siis tuleb sellega samuti algselt arvestada.

Koelõnga saab alati jätkata, nii et seda võetakse täpselt niipalju, et oleks mugav see vahelikust läbi panna. Koelõng kas keritakse süsta peale või keeratakse "nukukeseks".

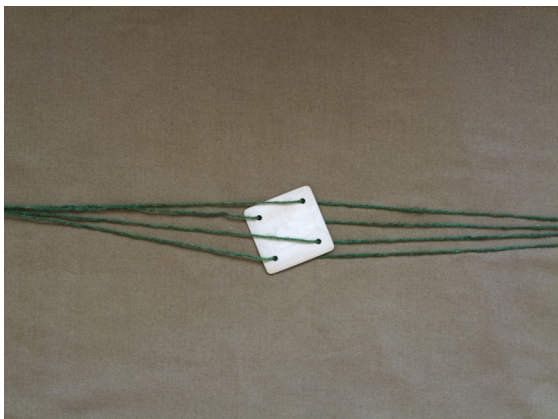

Foto 1

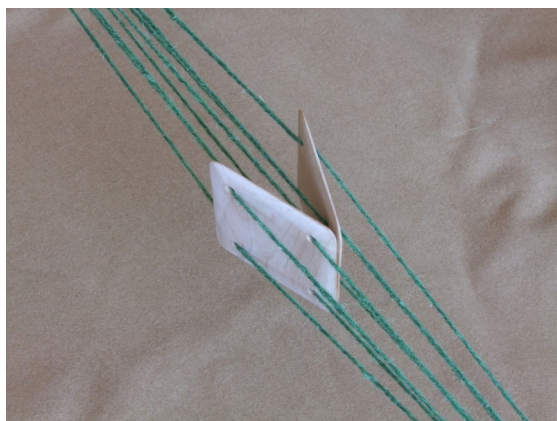

Foto 2

Maleruudumustri jaoks on kõige lihtsam valmistada kõlad ette paaridena. Kõigepealt võtame ette esimese äärekõlade paari. Paneme iga kõla sisse 4 sama värvi lõnga jälgides, et kõik lõngad jookseksid kõlas ühtepidi (foto 1). Nüüd asetame kõlad üksteise suhtes niimoodi, et lõime pingutades moodustavad nad pealtvaates V tähe (foto 2).

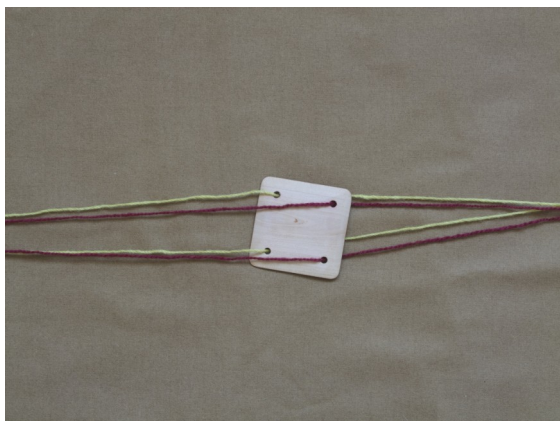

Foto 3

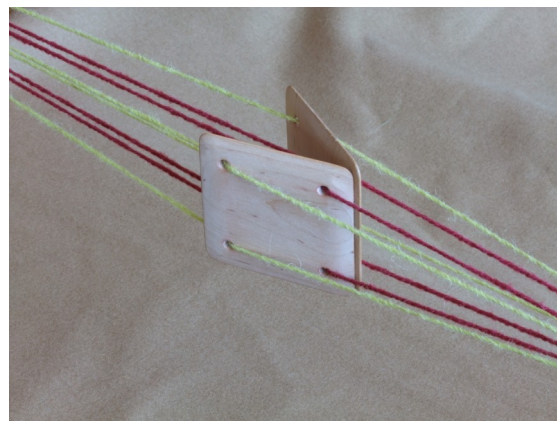

Foto 4

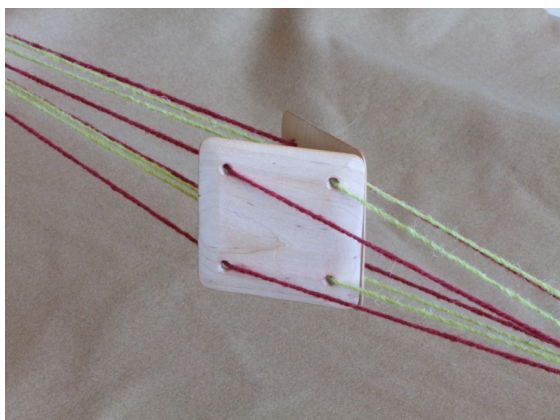

Foto 5

Igasse mustrikõlasse paneme sisse 2 heledat ja 2 tumedat lõnga nii, et sama värvi lõngad oleksid kõrvuti (foto 3). Nüüd võtame esimese mustrikõlade paari ja asetame need üksteise suhtes V asendisse, kuid jälgime selle juures ka lõngade asukohta. Mõlemas kõlas peaksid tumedad lõngad olema üksteise kohal tulevase paela pool (ehk V alumise tipu juures) ning heledad lõngad üksteise kohal paelast kaugemal (foto 4). Teise mustrikõlade paari asetame nii, et heledad lõngad on ees (V tipu juures) ja tumedad taga (foto 5). Kolmas ehk viimane mustrikõlade paar pannakse kokku samamoodi nagu esimene (vt. foto 4) ning selle järel tuleb teine äärekõlade paar (vt. foto 2). Nüüd tuleb kõlade pakk

kokku panna ja kindluse mõttes lõngaga siduda, et pingutamise ajal midagi paigast ei lähe (foto 6). Siis tuleb lõime pingutada – kas kahe toe vahel või toe ja enda vöö vahel.

Foto 6

teha võmõõga, puidust joonlauaga, nüri lauanoaga või lihtsalt sõrmedega.

Kui kõlade algasend on õige, siis pealt vaadates näeb pakk välja niimoodi nagu fotol 7 (pildil on kõlad veidi laiali tõmmatud, et nende asend paremini näha oleks).

Nüüd võib kudumine alata! Kõigepealt tuleb lüüa vahelik kinni – seda saab

Foto 7

Kui vahelik kinni löödud, tuleb panna koelõng sellest läbi, jättes väikese varu. Siis tuleb keerata kõlad veerand pööret edasi (ehk järgmise külje peale) (foto 8), uuesti lüüa vahelik kinni (foto 9), panna koelõng sellest läbi (foto 10) ning see kergelt kinni tõmmata. Korrata tegevuste järjekorda soovitud paela pikkuse saavutamiseni.

Foto 8

Foto 9

Foto 10

Kõlade taga tekivad sellist mustrit kududes keerud, mida tuleb aeg ajalt edasi lükata ning mingil hetkel välja ajada, võttes lõime tagumised otsad lahti. Enne seda ning ka tööd pooleli jättes tasub kõlad kinni siduda, et pakk laiali ei jookseks.

Kui pael valmis, võetakse kõlad lõngade pealt maha, lõigatakse otsad ühtlaseks ning vormistatakse need kas tuttideks, narmasteks vms.

Mõnusat kudumist!